

pomina różnicę między ang. *Scotch* a *Scottish* albo różnicę między fr. *Français* a *François*?

W konkluzji pragnę podkreślić, że pomimo tych paru uwag uważam recenzowaną książkę za bardzo dobrą.

Witold Mańczak

Aleksander Kiklewicz, Małgorzata Korytkowska, Julia Mazurkiewicz-Sułkowska, Agnieszka Zatorska, Tatiana Ramza, **Podstawowe struktury zdaniowe we współczesnych językach słowiańskich: białoruski, bułgarski, polski**, red. Aleksander Kiklewicz, Małgorzata Korytkowska, Olsztyn 2010, 448 s.

Omówienie tej obszernej i pożytecznej monografii winna poprzedzić informacja wprowadzająca (zamieszczona we wstępie pracy), przybliżająca ideę jej powstania. Można ją bowiem potraktować jako kontynuację projektu badawczego „Składnia porównawcza języków słowiańskich II połowy XX wieku”, realizowanego w latach 2000–2004 pod kierownictwem prof. Stanisława Karolaka — w ramach grantu nr 1-H01D-03219 przyznanego przez Komitet Badań Naukowych, w którym uczestniczyli m.in. M. Korytkowska, A. Kiklewicz, T. Ramza, a także pisząca te słowa.

Niestety z powodu ciężkiej choroby i śmierci prof. Karolaka w 2009 roku niemożliwe było zebranie i uporządkowanie bardzo obszernego materiału dotyczącego 10 języków słowiańskich. Ponieważ prof. Karolak sam sugerował, by podjąć się opracowania cząstkowego 2-3 języków, jako pierwsi podjęli się tego zadania Małgorzata Korytkowska i Aleksander Kiklewicz — współautorzy i redaktorzy recenzowanej monografii. Jej celem jest — jak piszą sami autorzy — porównanie współczesnych języków słowiańskich: białoruskiego, bułgarskiego i polskiego pod względem podstawowych struktur zdaniowych, a mianowicie struktur propozycjonalnych (semantycznych) zdania oraz typów ich realizacji gramatycznych na dwóch poziomach: kategorii gramatycznych (czyli na poziomie tzw. „schematów eksplicytacyjnych” w terminologii Karolaka) oraz na poziomie znaczeń gramatycznych (tzw. schematów zdaniowych).

Praca wyrasta z inspiracji składnią semantyczną w ujęciu Karolaka i trudno nie odwoływać się do niego, referując poszczególne elementy opisu w recenzowanej monografii. Autorzy opracowali jednak własną metodologię badań i zakres analizy ograniczonej do zjawisk związanych z realizacją struktur propozycjonalnych — podjęli się tego M. Korytkowska i A. Kiklewicz. Autorami opracowania ma-

teriału polskiego są M. Korytkowska, J. Mazurkiewicz-Sułkowska i A. Zatorska; materiału białoruskiego A. Kiklewicz i T. Ramza; materiału bułgarskiego M. Korytkowska i J. Mazurkiewicz-Sułkowska. Jak podkreślono we wstępie, materiał językowy różni się od tego, który był ekscerpowany wcześniej w ramach projektu „Składania słowiańska...” i został zebrany i opracowany przez autorów monografii.

W części wstępnej autorki przybliżają założenia opisu konfrontatywnego podstawowych struktur składniowych współczesnych języków słowiańskich i jeszcze raz odwołują się do zaproponowanej przez S. Karolaka koncepcji składni semantycznej, a także składni porównawczej na bazie logiki predykatów. Nowa ich redakcja jest — jak słusznie zauważają autorki — bardziej optymalnie dostosowana do potrzeb konfrontatywnego opisu języków słowiańskich. Zrezygnowali z opisu ważnych w teorii Karolaka „schematów propozycji” i „klas walencyjnych” oraz wprowadzili nowe elementy opisu: semantyczną klasyfikację czasowników i schematy zdaniowe, które według autorów pozwalają „na przybliżenie modelu do tradycji składni opisowej”.

Ze względu na ogromny potencjalny materiał językowy — trzy języki, a w każdym oprócz czasowników autosemantycznych jednostki werbo-nominalne — wprowadzono szereg ograniczeń w konstruowaniu korpusu, na który składają się zdania proste i złożone współczesnych języków słowiańskich (białoruskiego, bułgarskiego i polskiego), ufundowane na predykatkach czasownikowych w formach 1., 2. lub 3. osoby. Podstawę analizy stanowi zbiór 198 najczęstszych czasowników języka polskiego, ale autorki biorą pod uwagę polisemanty i traktują je jako odrębne jednostki, jeżeli wieloznaczność wpływa na ich właściwości walencyjne. W ten sposób ostateczna liczba analizowanych jednostek, zwanych syntaktemami czasownikowymi wynosi 345.

Źródłami ekscerpcji fraz zdaniowych są teksty pisane reprezentujące różne style funkcjonalne: teksty prozy artystycznej, teksty informacji prasowych, teksty publicystyki prasowej, teksty oficjalno-urzędowe, teksty naukowo-techniczne, teksty potoczne. Jak widać, zabrakło tekstów naukowych z szeroko pojętej humanistyki, co można potraktować jako zarzut wobec autorów, jest to bowiem rejestr odrębny, cechujący się wieloma specyficznymi, typowymi tylko dla niego jednostkami leksykalno-semantycznymi. Tak wyekscerpowany materiał uzupełniono zdaniami utworzonymi przez zespół, nazwany przez autorów „zdaniami z praktyki mownej” przy uwzględnieniu różnych stylów funkcjonalnych. Nie podano szczegółowo, z jakich tekstów autorzy ekscerpowali materiał, a przykłady tworzone na użytek pracy robią czasem wrażenie nienaturalnych, jakby „na siłę” dopasowywano je do schematów — przykładowo podają zdania ze strony 192, trudno bowiem pod tym względem zanalizować cały ogromny materiał: *Goście przynieśli sobie (nawzajem) prezenty; Żołnierze zdają sobie (nawzajem) broń;*

Sąsiedzi zabrali od siebie rzeczy jako przykłady na struktury z obligatoryjną liczbą mnogą pierwszego (podmiotowego) argumentu.

W literaturze przedmiotu istnieje wiele klasyfikacji semantycznych czasowników. Autorzy zdecydowali się zastosować taką, która uwzględni zależności między typem struktury składniowej a treścią leksykalną czasownika. Podzielili zatem czasowniki — zgodnie z wieloma tego typu podstawowymi klasyfikacjami — na terminatywne (rezultatywne), czyli nazwy czynności i procesów, oraz nie-terminatywne (nierozultatywne), czyli nazwy stanów i relacji. Dopiero na tak zarysowany podział podstawowy nałożyli siatkę pojęć szczegółowych — zarówno w obrębie czasowników zawierających w strukturze semantycznej predykat kauzatywny, jak i w grupie drugiej, gdzie brak elementu kauzacji, czasowniki mogą się odnosić do sfery fizycznej (w grupie drugiej podzielonej na kilka podtypów), sfery psychicznej, sfery społecznej, sfery werbalnej, sfery relacji wzajemnych oraz sfery funkcjonalnej.

Istotne dla opisu jest też przyjęcie (za wieloma twórcami współczesnej teorii składni semantycznej) typologii struktur propozycjonalnych. I tak autorzy monografii ustalili trzy typy bazowych struktur propozycjonalnych: zdania ufundowane na predykatkach jedno-, dwu- i trzymiejscowych (można je też określić odpowiednio jako jedno-, dwu-, i trzyargumentowe). W każdej klasie dzielą się one jeszcze na zdania ufundowane na predykatkach pierwszego i drugiego (wyższego) rzędu:

1. $P(x); P(p)$
2. $P(x, y); P(x, q), P(p, y), P(p, q)$
3. $P(x, y, z); P(x, y, r), P(x, q, z), P(x, q, r), P(p, y, z), P(p, y, r), P(p, q, z),$
 $P(p, q, r),$

gdzie P oznacza predykat, x, y, z — argumenty przedmiotowe, p, q, r — argumenty nieprzedmiotowe (zdarzeniowe, propozycjonalne).

Autorzy proponują też typologię schematów ekplicitacji, czyli zapisu na kolejnym, bardziej szczegółowym poziomie opisu struktur zdaniowych przy pomocy ustalonych symboli. Nie miejsce tu na dokładne przedstawianie sposobu zapisu (który zawsze jest decyzją arbitralną, a w tym wypadku odbiega nieco od propozycji S. Karolaka), przedstawię przykładowy opis konkretnego czasownika jako zastosowanie przyjętego modelu:

CIESZYĆ SIĘ

[czasownik sfery psychicznej]

Struktura propozycjonalna: $P(x, q)$

Frazy zdaniowe, schematy zdaniowe:

$V N_x' V_q \dots$	$V N_{nom}'$ (Pron) Con V...	Adam się cieszy, że jest pogoda.
$V N_x' N V_q \dots$	$V N_{nom}' N_{instr} \dots$	Cieszę się powodzeniem moich dzieci.
	$V N_{nom}' Praep N_{gen} \dots$	Książkiewicz cieszy się z ciąży swojej żony.
$V N_x' \emptyset_q \dots$	$V N_{nom}$	Ania już nie jest smutna, cieszy się.
$V N_x' N_{aq} \emptyset_q$	$V N_{nom}' N_{instr} \dots$	Kasia cieszyła się nową zabawką.
	$V N_{nom}' Praep N_{gen} \dots$	Colin Farrel cieszy się z dziecka.

Przydatność takiego opisu widzą autorzy w możliwości zastosowania go do tworzenia słowników dwu- lub wielojęzycznych o charakterze syntaktycznym, gdzie materiał językowy zestawiany ze względu na łączliwość poszczególnych jednostek leksykalnych może być wykorzystany także w praktyce przekładowej.

Omówione założenia wstępne i model opisu wykorzystany został w części materiałowej do prezentacji wybranych czasowników, a następnie bazy materiałowej w poszczególnych językach. Czasownikom (jednostkom leksykalnym w języku polskim) zestawionym alfabetycznie przypisane zostały przykłady zdań w każdym z trzech języków, ich struktura semantyczna i klasa semantyczna, np.:

JEDNOSTKA LEKSYKALNA: **MIESZKAĆ**

Język polski: *mieszkać*; *Jan mieszka w Lublinie*.

Język białoruski: *жыць*; *Васіль жыве ў Талочыне*.

Język bułgarski: *живея*; *Иван живее в София*.

Struktura semantyczna: P (x, y)

Klasa semantyczna: czasownik niekautatywny — egzystencjalny

Kolejny obszerny rozdział nazwany „Baza danych” prezentuje zebrany materiał jakby w poprzek tego opisu, porządkuje bowiem poszczególne czasowniki, grupując je według przypisanej im struktury semantycznej od najprostszych, tj. jednoargumentowych (pierwszego i drugiego rzędu), po najbardziej skomplikowane semantycznie trójargumentowe (także pierwszego i drugiego rzędu) mające po kilkanaście nawet realizacji tekstowych: od pełnego zdania po struktury maksymalnie skondensowane.

Tu zestawienie materiału językowego przeprowadzono trochę inaczej, niż w rozdziale wcześniejszym, mianowicie łącznie opisywane są struktury polskie i białoruskie, natomiast materiał bułgarski prezentowany jest odrębnie. Autorzy nie objaśniają tej decyzji. Można się domyślać, że wynika ona z przynależności języka polskiego i białoruskiego do języków deklinacyjnych, gdzie schematy eksplicytacyjne będą podobne, bo zawierają informacje o rekcji predykatów wyrażo-

nej odpowiednimi subskryptami przy symbolach wyrażeń argumentowych, np.: N_{nom} , N_{instr} . Natomiast w schematach eksplicytacyjnych dla struktur zdaniowych języka bułgarskiego istotne będą inne informacje, np. ta, czy dany argument występuje w pozycji podmiotowej, czy niepodmiotowej.

Tę część pracy zamyka rozdział omawiający zebrany materiał językowy. Jest to analiza lingwistyczna struktur propozycjonalnych, klas semantycznych, schematów eksplicytacji i schematów zdaniowych polegająca głównie na skomentowaniu dotychczasowych opisów i zaprezentowanie ich w ujęciu statystycznym w formie tabel i wykresów: frekwencja struktur propozycjonalnych, ranking struktur propozycjonalnych (ze względu na frekwencję), zależność między klasą semantyczną a strukturą propozycjonalną. To wszystko daje jeszcze pełniejszy obraz analizowanych struktur zdaniowych.

Monografia wzbogacona została o „Aneks” — wybór prac (artykułów) autorstwa M. Korytkowskiej, A. Kiklewicza i jednego tekstu wspólnego, które mieszcząc się w tej samej metodologii, wiążą się z tematyką monografii i w sposób istotny ją pogłębiają.

Podstawowe struktury zdaniowe... to praca, która ze względu na sformalizowaną metodę opisu może sprawiać wrażenie trochę hermetycznej, wymaga wysiłku w przyswojeniu sobie zastosowanego zestawu symboli i wzorów. Trud ten jednak sownie się opłaca, a „nagrodą” dla czytelnika jest satysfakcja z lektury przemyślanego i starannie przeprowadzonego opisu struktur predykatowo-argumentowych. Sławistyka językoznawcza wzbogaciła się o pozycję ważną naukowo, ale i przynoszącą wiele korzyści użytkowych — w praktyce glottodydaktycznej czy translatorskiej.

Maryla Papierz

Zuzanna Topolińska, **W sprawie przypadku. Gawęda językoznawcza**, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2010, 105 s.

Gdy po raz pierwszy ujrzałem lakoniczny tytuł *W sprawie przypadku* i zachęcająco-prowokujący podtytuł *Gawęda językoznawcza* niewielkiej objętością i formatem książeczki, i zanim spojrzałem na drobniejszy druk — rozpoznałem autora (w tym wypadku: Autorkę) tej rozprawki, boć to przecież rzeczywiście gawęda — „swobodna towarzyska rozmowa, pogawędka” — jak definiuje ten gatunek literacki wybitny polski etymolog, czy też „epicki lub poetycki utwór literacki, oryginalny wytwór polskiej kultury szlacheckiej i biesiadnej, której prawzorem była luźna rozmowa o przeżyciach, z dużą ilością dygresji i ciekawostek, cza-